

Копилов А.А.

ДЕРЖАВНІ ЗАОЩАДЖЕННЯ В СИСТЕМІ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПРОПОРЦІЙ

У статті розкрито зміст економічної категорії «державні заощадження». Розглянуто систему взаємопов'язаних категорій: «державні фінансові заощадження», «державні фінансові заощадження бюджетної системи», «позабюджетні державні фінансові заощадження». Розглянуто методологічний аспект державних заощаджень, визначені концептуальні засади формування державних заощаджень, розкриті методологічні принципи формування державних заощаджень та теоретичні засади дослідження державних заощаджень в економічній системі, проаналізовано теоретико-економічну побудову та функціонування фондів державних заощаджень.

Ключові слова: державні заощадження, державні фінансові заощадження, профіцит бюджету, дефіцит бюджету.

ВСТУП

Кризові явища в світовій економіці спонукали економістів істотно змінити погляди на зміст, структуру основних економічних категорій. Це стосується й наукових уявлень щодо державних заощаджень.

Перехід України на ринкові моделі господарювання під впливом процесів світової економічної та фінансової інтеграції, перебудова структури відносин між основними елементами фінансової системи мають істотно змінити погляди вітчизняних економістів щодо державних заощаджень.

Окремі аспекти даного питання аналізувалися зарубіжними вченими (С.Л. Брю Дж.М. Кейнс, Дж.Р.Хікс К.Р.Макконнел, Н.Грегори Менк'ю, О.М.Сухарєв, Дж.Р.Хікс) та вітчизняними вченими (О. Ватаманюк, Б.Кваснюк).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Практика світового економічного розвитку призвела до створення в десятках країн світу фондів державних заощаджень, в яких акумулюються великі фінансові резерви, які за своєю сутністю є заощадженнями держави, отриманими від профіциту бюджету внаслідок сприятливих цін на основні експортні товари цих країн. На сьогодні загальний розмір вказаних фондів державних заощаджень вираховується трильонами доларів і в найближчі 10-20 років може перевищити загальний об'єм золотовалютних резервів всіх країн світу.

Не дивлячись на розвиток в останні десятиріччя практики державного заощадження в світі, вони залишились малодослідженою фінансово-економічною категорією. Методологічний апарат державних заощаджень й досі відсутній як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці про фінанси. Хоча вони, як економічна категорія, використовуються у сучасній економіці в межах національного рахівництва за кордоном, а також в макроекономічних моделях та тотожностях.

В економічній теорії та в міжнародному стандарті національних рахунків сукупні заощадження S прийнято ділити на три складові: приватні S_p , державні S_g , та решти світу S_r , тобто заощадження іноземних економічних суб'єктів [1, с.68-70]. У свою чергу приватні заощадження поділяються на особисті заощадження (заощадження сектору домашніх господарств) й корпоративні заощадження.

Отже, сукупні національні заощадження в термінах запасу формалізовано можна подати так:

$$S = S_p + S_g + S_r \quad (1)$$

У термінах потоку сукупне національне заощадження можна подати як:

$$S_t = S_{tp} + S_{tg} + S_{tr} \quad (2)$$

де S_t , S_{tp} , S_{tg} , S_{tr} – поточні сукупні національні, приватні, державні заощадження та заощадження іноземних економічних суб'єктів відповідно.

Відмінність економічних категорій потоку та запасу полягає в тому, що якщо перші характеризують процес за визначений термін часу, то другі показують кількісну характеристику якогось явища на визначений момент часу [2,

с.28]. Поточні заощадження – це заощадження за визначений період часу, а заощадження в термінах потоку – нагромаджена величина поточних заощаджень за станом на визначений момент часу.

У міжнародному стандарті системи національних рахунків NIPA до 1996 р. державні заощадження визначалися як чистий державний дохід за вирахуванням державних закупок товарів та послуг [1, с.69]. Формально це можна подати так:

$$\text{Sgt} = (\text{T} - \text{TR} - \text{INT}) - \text{G} \quad (3)$$

де Sgt – поточні державні заощадження період часу t; T – податки; TR – трансферти; INT – відсоткові виплати з державного боргу; G – державні закупки.

З 1996 р. була змінена методологія розрахунку розміру державних заощаджень. Державні закупівлі були розподілені на дві складові: для задоволення поточного споживання (державне споживання) та державні інвестиції. Тут слушним уявляється визначення заощадження англійського економіста Дж. Хікса: це «не є, строго кажучи, різницею між доходом та видатками, це різниця між доходом та споживанням» [3, с.294]. Й надалі з цього приводу він пише: «Дохід – максимальна кількість коштів, які він (індивід) може витратити. Якщо ж деяку частину видатків індивіда складає споживання товарів довгострокового користування, то видатки перевищують споживанням; якщо частина споживання є споживання товарів довгострокового користування, придбаних в минулому, то виявляється, що споживання перевищує видатки» [3, с.294].

У новій системі національних рахунків державні заощадження є чистим державним доходом за вирахуванням державного споживання, а відтак, згідно з новою методологією величина державних заощаджень буде більше на величину державних інвестицій.

Формалізовано розрахунок величини поточних державних заощаджень можна подати так:

$$\text{Sgt} = (\text{T} - \text{TR} - \text{INT}) - \text{Gc} \quad (4)$$

де Gc – державні закупівлі для задоволення поточного споживання (державне споживання).

Для розрахунку державних заощаджень на практиці необхідно враховувати, що доходи державного бюджету утворюються не тільки за рахунок податків T, але й неподаткових доходів NT. Тому, щодо фінансових досліджень величину поточних державних заощаджень мають розраховувати наступним чином:

$$\text{Sgt} = (\text{T} + \text{NT} - \text{TR} - \text{INT}) - \text{Gc} \quad (5)$$

У сучасній макроекономіці прийнята тотожність, згідно з якою державні заощадження дорівнюють бюджетному профіциту [1, с.214]. Іншими словами, якщо різниця $(\text{T} - \text{TR} - \text{INT}) - \text{Gc}$ є позитивною, то державний бюджет вважається профіцитним (бюджетний надлишок) і будуть мати місце державні заощадження, що дорівнюватимуть розміру профіциту. У тому випадку, якщо різниця буде від'ємним значенням, виникає бюджетний дефіцит BD.

Формально бюджетний дефіцит можна також записати як:

$$\text{BD} = - \text{Sgt} \quad (6)$$

Тобто бюджетний дефіцит можна розглядати як від'ємні державні заощадження.

Особливо слід звернути увагу на те, що така тотожність відбиває більше необхідність макроекономічного моделювання, ніж потреби фінансової науки, для якої державний борг та державні заощадження не завжди можна вважати діаметрально протилежними економічними категоріями. Державний борг і державні заощадження є самостійними та специфічними фінансовими відношеннями, а управління державними заощадженнями матиме істотні відмінності від управління державним боргом. Державні заощадження можуть використовуватися для інвестицій в реальні активи чи для збільшення фінансових активів. На наш погляд, в методологічному плані це призводить до необхідності виділяти два види державних заощаджень: державні фінансові заощадження (Sgf – нагромаджені; Stgf - поточні) та державні нефінансові заощадження (Sgf – накопиченні; Stgf - поточні) [4, с.10]. Поточні державні фінансові заощадження - це бюджетні надлишки, які не спрямовані на фінансування державних інвестицій, а розміщені державою у формі фінансових активів (депозити, облігації, акції, тощо). Поточні державні нефінансові заощадження уявляють собою бюджетні надлишки, спрямовані на фінансування державних інвестицій.

У цьому випадку правильними є наступні тотожності:

$$\text{Sgt} = \text{Sgft} + \text{Sgft} \quad (7)$$

$$(\text{T} - \text{TR} - \text{INT}) - \text{Gc} = \text{Sgt} + \text{Sgt} \quad (8)$$

Нагромаджені нефінансові заощадження більш коректно визначати не через категорію «заощадження», а через «нагромадження». Відповідно нагромаджені фінансові заощадження коректно визначити як «державні нагромадження».

У сучасній західній економічній літературі існує зміщення функцій уряду та центрального банку при розгляді питання щодо використання профіциту бюджету (державних заощаджень). Так, наприклад, Кемпбелл Р. Макконнел (професор економіки з університету штату Небраска, г.Лінкольн) та Стенлі Л. Брю (професор економіки з Тихоокеанського лютеранського університету, штат Вашингтон) в теоретичних побудовах розглядають, що уряд може використати бюджетний надлишок двоюко: чи на погашення державного боргу за рахунок викупу боргових зобов'язань, чи для вилучення грошей з обігу [5, с.250].

У відповідності з таким підходом використання державних заощаджень можна здійснювати так:

$$\text{Sgt} = - (\Delta M + \Delta B) \quad (9)$$

де M – зміна грошової маси; B - зміна суми випущених облігацій.

Таке використання бюджетного надлишку засновано на методології розрахунку профіциту бюджету згідно з методологією системи національних рахунків до 1996 р.

Втім, на практиці уряди не можуть використовувати бюджетні надлишки для вилучення грошей з обігу, оскільки, по-перше, в багатьох країнах, як правило, центральні банки відокремлені від урядів (США, Англія, Німеччина, Росія та інші) та покликані виконувати різну економічну роль, по-друге, величина грошової маси повинна відбивати потреби в ній (попит на гроші) з боку національної економіки та зарубіжних економічних суб'єктів, а не бути залежною від бюджетних дефіцитів і профіцитів.

Однією з методологічних прогалин в абстрактно теоретико-економічних побудовах щодо державних заощаджень є не врахування можливості використання бюджетних надлишків у майбутньому, тобто їх нагромадження, акумулювання поточних державних заощаджень у спеціальних фондах, використання бюджетних надлишків не на погашення державного боргу, а на формування державних фінансових резервів (державних фінансових заощаджень).

Формалізовано використання поточних фінансових заощаджень можна подати так:

$$\text{Sgt} = - (\Delta B + \Delta FR) \quad (10)$$

де FR – зміна величини державних фінансових заощаджень. Іншими словами, поточні державні фінансові заощадження можуть бути використані на погашення державних боргів і/чи на збільшення державних фінансових резервів.

Розглянутий вище теоретико-методологічний апарат державних заощаджень є досить абстрактним і не відображає фінансово-бюджетних реалій, а тому не може бути використаний в практиці бюджетного планування та економічних дослідженнях. Світовий досвід державного заощадження потребує формування адекватного теоретико-методологічного апарату, який би задовольняв потреби вітчизняної фінансової науки, допомагав фінансовим дослідженням та сприяв удосконаленню процесу державного заощадження.

У макроекономіці державний бюджет є досить абстрактним поняттям, що не враховує бюджетних реалій і потребує уточнення з позицій фінансової науки. В унітарних чи федеративних державах існують певні особливості побудови бюджетних систем. В унітарних країнах - це два рівня бюджетів (центральні та місцеві), а в федеративних країнах - три рівні бюджету (федеральний, субфедеральний та муніципальний). З позиції конституційного права до державних бюджетів в унітарних країнах прийнято відносити центральний бюджет, а в федеративних державних – федеральний та бюджет суб'єктів федерації (субфедеральний). Решта бюджетів є муніципальними. Втім останні входять до бюджетної системи країни, а оскільки між бюджетами різних рівнів існує система перерозподільчих грошових відносин, включаючи міжбюджетні трансферти, їх слід вважати державними.

Ці моменти повинні відображатися в розрахунку величини державного заощадження. У зв'язку з цим, доцільно виділяти такі види державного заощадження в залежності від рівня бюджетної системи, до якого належить той чи інший бюджет: державні заощадження федерального (центрального) бюджету (S_{gcb} – в термінах запасу та S_{gcbt} – в термінах потоку); державні заощадження суб'єктів федерації (субфедеральні державні заощадження) (S_{gsb} - в термінах запасу та S_{gsbt} – в термінах потоку); державні заощадження місцевих бюджетів (з точки зору бюджетного права – це муніципальні заощадження) (S_{gmb} – в термінах запасу та S_{gmbt} – в термінах потоку), а також державні заощадження позабюджетних фондів (S_{gob} – в термінах запасу та S_{gobt} – в термінах потоку). Враховуючи, що державні позабюджетні фонди теж відносяться до складу бюджетної системи, то данні види державних заощаджень можна визначити як державні заощадження бюджетної системи (S_{gb} – в термінах запасу та S_{gbt} в термінах потоку) [4, с.12].

З метою управління та використання державних заощаджень в методологічний апарат державних заощаджень російський дослідник О.М.Сухарев пропонує ввести поняття «валових та чистих державних заощаджень». Валові державні заощадження є сумою поточних чи нагромаджених державних заощаджень, а чисті – сальдованим підсумком поточних чи накоплених державних заощаджень різних бюджетів бюджетної системи. Валові державні заощадження можуть будуть більше чистих державних заощаджень чи дорівнювати їм. Формально державні заощадження можна представити у вигляді наступних їх елементів [4, с.12]:

1) у термінах потоку:

$$\mathbf{Sgt = Sgcbt + Sgsbt + Sgmbt + Sgobt} \quad (11)$$

2) у термінах запасу:

$$\mathbf{Sbt = Sgcb + Sgsb + Sgmb + Sgob} \quad (12)$$

При розрахунку валових державних заощаджень додавання елементів формул повинно відбуватися тільки в тому випадку, якщо кожен з елементів більше нуля, а кожен з доданих елементів повинен розраховуватися за аналогічним принципом при додаванні елементів (сальдо бюджету), що входять до нього. При розрахунку чистих державних заощаджень додавання елементів повинно проводитися із врахуванням знаку. Тоді наявність дефіцитних бюджетів на різних рівнях бюджетної системи призведе до того, що деякі з елементів, які входять в Sgt будуть мати від'ємне значення, в той же час як в цілому Sgt може бути позитивним. У такому випадку Sgt буде сальдованим підсумком бюджетних надлишків і бюджетних дефіцитів загалом у бюджетній системі за час t. Це означатиме перевищення бюджетних надлишків одних бюджетів над бюджетними дефіцитами інших. Аналогічно для нагромадженого значення державних заощаджень Sg буде сальдованим підсумком державних заощаджень усіх бюджетів бюджетної системи, тоді як окремі бюджети будуть мати накопичений дефіцит – державний борг.

Практика постійних дефіцитних державних бюджетів призводила та призводить до щорічного зростання державного боргу, соціально-економічні наслідки якого, як і бюджетного дефіциту всесторонньо досліджені в рамках різних наукових шкіл економічної теорії.

За пропозицією Дж.М. Кейнса державний борг розглядається як необхідний елемент ефективною економічної політики, спрямованою на підтримання достатнього рівня сукупного попиту, а відтак і рівня виробництва та зайнятості. Тож державний борг перестав сприйматися як зло, і його стали розглядати як елемент здорової економічної політики [6, с.29].

Необхідність підтримання бюджетного дефіциту та, відповідно, зростання державного боргу економісти пояснювали необхідністю досягнення ефективного попиту, скорочення якого призводило до зниження об'ємів виробництва та пониженню зайнятості. З цього приводу Дж.Кейнс слушно вказував, що «бідне суспільство надає перевагу споживанню значно більшої частини своєї продукції, так що навіть невеликий рівень інвестицій буде достатнім для забезпечення повної зайнятості, тоді як багате суспільство повинно відшукати значно більш широкі можливості для інвестування з тим, щоб схильність до заощадження його більш заможних представників була несумісна з зайнятістю його більш бідних членів. Якщо в потенційно заможному суспільстві спонукання інвестувати слабкі, тоді, не дивлячись на його потенційне багатство, дія принципу ефективного попиту спонукає це суспільство скорочувати об'єм виробленої продукції, поки що воно, не дивлячись на своє потенційне багатство, не стане настільки бідним, що значно скорочений надлишок доходу над споживанням призведе у відповідність з його слабким спонуканням до інвестування» [6, с.36]. Виходячи з вищевказаного, Дж.Кейнс роль держави вбачав у збільшенні видатків у визначені періоди економічного розвитку з метою підтримання сукупного попиту та забезпечення сталого об'єму виробництва та зайнятості.

Теорія Дж.Кейнса утвердила в свідомості економістів та політиків ідею позитивного значення дефіциту державного бюджету, коли держава з метою збільшення сукупного попиту повинна збільшувати бюджетні видатки, навіть якщо буде зштовхуватися з перевищенням загальних доходів над видатками, отримуючи дефіцит бюджету. Ця теорія Дж.М.Кейнса стала в пригоді національним урядам, які змогли не виправдовувати дефіцит державного бюджету [6, с.36].

На сьогодні в економічній науці розроблено чимало теоретичних моделей, присвячених бюджетному дефіциту та державному боргу [7, с.406-423].

Зазначимо, що збільшення державного боргу є політикою зростання добробуту теперішнього покоління за рахунок майбутніх поколінь, що можна розглядати в якості деякої егоїстичної політики щодо майбутнього. Водночас, слід виходити з того, що майбутнє покоління повинно бути заможніше сучасного, яке передає майбутнім поколінням крім державного боргу, ще й накопичене та створене ним матеріальне багатство, що значно більше нагромадженого державного боргу. У зв'язку із цим, на наш погляд, в етичному плані можна розглядати державні заощадження як форму перерозподілу достатку від менш забезпеченого майбутнього до менш забезпеченого сучасного (а державні заощадження – перерозподіл споживання від теперішнього до майбутнього).

Сукупний розмір державних заощаджень можна розглядати як сума державних заощаджень бюджетної системи та позабюджетних державних заощаджень [4, с.12]:

$$\mathbf{Sgt = Sgbt + Sgnt} \quad (13)$$

$$\mathbf{Sg = Sgb + Sgn} \quad (14)$$

Валову величину державних фінансових заощаджень це сума державних заощаджень бюджетної системи та позабюджетних державних заощаджень:

$$\mathbf{Sgft = Sgfbt + Sgfnt} \quad (15)$$

$$Sg = Sgfb + Sgfn, \quad (16)$$

де Sgt, Sgbt, Sgnt, Sg, Sgb, Sgn – відповідно валові величини державних фінансових заощаджень бюджетної системи та позабюджетних державних заощаджень (поточні та накопиченні).

Необхідність формування державних заощаджень чітко окреслилася наприкінці XX століття, коли вони почали виступати елементом економічної політики, спрямованої на стабілізацію бюджетних, монетарних, валютних та інших макроекономічних показників національної економіки в країнах, економічний розвиток яких відзначався експлуатацією природних ресурсів. Це, в свою чергу, зумовлювало необхідність наукового осмислення та теоретико-економічної оцінки даної економічної категорії.

Це також пов'язано з необхідністю бюджетного вирівнювання доходів і видатків, а також з вирішенням проблеми підтримки загальноекономічної рівноваги за умов волонтильності цін на важливі товари країн-експортерів з їх впливом на зміну експортної виручки. «Надприбутки» національної економіки від сприятливої зовнішньоторговельної кон'юнктури на її основні експортні товари у своїй економічній сутності є частиною природної ренти. Та ці «надприбутки», а точніше їх частина, стали сплачуватися державами та використовуватися в режимі державних заощаджень.

Державні заощадження за своїм впливом на економіку не тотожні впливу приватних заощаджень, що пов'язано з макророзміром державних заощаджень. Крім того, державні заощадження повинні мати інший сенс і призначення, ніж приватні заощадження. Зокрема, державні заощадження слугують не лише цілям збалансованості бюджету, але й зниженню проциклічності макроекономічних показників національної економіки, що, в свою чергу є запорукою стійкості соціально-економічного розвитку. Подвійна роль державних заощаджень зумовлює те, що механізм їх функціонування є складним і маловивченим в економічній науці. Тут потрібне проведення досліджень в області впливу державних заощаджень на систему загальноекономічної рівноваги, включаючи його окремі ринки (сегменти) - товарів і послуг, грошовий, фінансовий, валютний і платіжний баланс, на державний бюджет тощо.

Недостатня дослідженість проблеми впливу державних заощаджень і усебічна та усестороння дослідженість державного боргу ставлять питання про існування можливого логічного зв'язку між цими категоріями в цілях глибшого вивчення впливу державних заощаджень на економічну систему. Чи не можна розглядати державні заощадження як «державний борг зі знаком мінус» або, навпаки, державний борг як «державні заощадження зі знаком мінус». Це спростило б процес пізнання загальноекономічних ефектів державних заощаджень, оскільки моделі, що описують бюджетний дефіцит і державний борг, в цьому випадку, були б повністю обернені. Проте, повної симетричності між ними не існує, тому не буде і повної оборотності моделей державного боргу і державних заощаджень.

Складність наукового осмислення будь-якого економічного явища ускладнюється наявністю безліччю трансанкційних витрат різного виду, що позбавляє механічне перенесення одних моделей на пізнання діаметрально протилежних ним процесів. У цьому плані чисті моделі можуть не пояснити виникнення приватних процесів і ефектів, що можуть мати вирішальне значення в пізнанні досліджуваного явища.

В процесі утворення державних заощаджень і фондів цих заощаджень є облік політичних ризиків, що стримують з боку уряду реалізацію політики з їх формування. Державні заощадження не є політично нейтральними і збільшують ризик зміни уряду. Так в Норвегії, після створення в 1990 р. стабілізаційного фонду жодна з правлячих коаліцій, не змогла виграти вибори. Це обумовлено тим, що населенню часто важко зрозуміти сенс економічної політики уряду: чому уряд, що «сидить на мішках з грошима», відмовляється вирішувати важливі соціально-економічні проблеми. Це служить вагомим і переконливим козирем для опозиції. Л. І. Лопатніков із цього приводу зазначає: «кожне відомство вимагає віддати йому частину фонду під невідкладні потреби, кожна політична партія вважає необхідним продемонструвати свою вірність народним сподіванням, вимагаючи підвищити пенсії, зарплати за рахунок фонду» [8, с.336].

Отже, з економічної точки зору державний борг можна розглядати як «негативні заощадження», за яким немає дійсного накопичення, він є витрачанням державою заощаджень, зроблених іншими економічними суб'єктами (домогосподарствами і фірмами). Іншими словами, державний борг - це механізм трансформації заощаджень в кінцеве споживання, що призводить до зниження загального об'єму і рівня заощаджень і відповідно до збільшення кінцевого споживання. П. Самуельсон із цього приводу вказує: «Для нації державний борг не складає тягаря, і кожен громадянин не тягне на собі його важкий вантаж... Кожен розглядає державну облігацію, що належить йому, як актив, не думаючи, проте, про майбутні податки для погашення облігації як про поточний пасив, хоча усе суспільство повинне платити податки, рівні сумі погашення боргу» [9, с.331].

Державний борг міг би стати механізмом трансформації заощаджень в нагромадження за умови використання отриманих коштів від розміщення боргових зобов'язань у виробничі активи. Проте, насправді, зростання державного боргу обумовлюється не інвестуванням засобів в розширення громадського відтворення, а покриттям поточних витрат держави. Навпаки, державні заощадження можна розглядати як додаткове джерело фінансування економіки і через це, як засіб прискорення соціально-економічного розвитку країни. Сьогодні повинна збільшуватися роль державних заощаджень як інструменту макроекономічного регулювання, а згодом повинен відбутися перехід від фінансової і макроекономічної політики державного боргу на політику державних заощаджень. Такий перехід об'єктивно потрібний у зв'язку з формуванням стійких національних фінансових систем.

ВИСНОВКИ

В економічній науці практично відсутні розробки і наукове розуміння загальноекономічних ефектів державних заощаджень. У економічній науці також відсутні моделі державних заощаджень у зв'язку з вкрай незначною практикою формування цих заощаджень. Але в економічній науці представлено різноманіття моделей - конкурентів державного боргу, що пояснюється необхідністю наукового осмислення широко поширених економічних явищ - дефіциту державного бюджету і державного боргу

Підбиваючи підсумки наведеного, можна зробити висновок про те, що на сьогодні у вітчизняній та зарубіжній науці про фінанси не існує загальної розробленої методології державних заощаджень. Разом з тим практика державних заощаджень в багатьох країнах світу зумовлює до необхідності введення в науковий апарат вітчизняної макроекономічної науки економічної категорії «державні заощадження» та її наукового обґрунтування.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абель Э. Макроэкономика / Абель Э., Бернанке Б., - 5-е изд. – СПб.: Питер, 2010. - 768 с.
2. Руководство по статистике государственных финансов 2001 года. — Вашингтон, округ Колумбия: Международный валютный фонд. Статистическое управление, 2001. - 230 с
3. Хикс Дж.Р. Стоимость и капитал / Пер. С англ.; Общ. Ред. и вступ. ст. Р.М. Энтова. - М.: Издательская группа «Прогрес», 1993. - 488 с.
4. Сухарев А.Н. Государственные сбережения: методологический аспект / Сухарев А.Н. // Финансы и кредит. - 2010. - №23 (407). - С.9-12.
5. Макконнелл К. Р. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: в 2 т. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. – Таллинн, 1993. – Т. 2. – 400 с.
6. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж.Кейнс. - М.: Прогес, 1978. - 498 с.
7. Агапова Т.А. Макроэкономика / А.В. Сидорович, Т.А.Агапов, С.Ф.Серьгин; под общ. ред. А.В. Сидоровича. - 8-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело и сервис, 2007.– 490 с.
8. Лопатников Л. И. Перевал. Из истории рыночных реформ в России / Л. И. Лопатников. – М., СПб.: Норма, 2006. – 392с.
9. Самуэльсон П. Экономика: в 2 т. / П. Самуэльсон. – М.: НПО «Алгон» ВНИИСИ «Машиностроение», 1993. – Т.1. – 416 с.

Одержано 31.05.2012р.

Копилов Андрій Анатолійович, аспірант кафедри макроекономіки та державного управління Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана, тел. (03849) 5-15-31; 097 – 4704694; e-mail: andrei_kop@ukr.net